

մէջ մէկ տեղ ժողովելով իրենց արուեստին և առուտորներուն վիճակը քննելին, ինչպէս որ ամէն երեք ամիսը անգամ մը ընելու սովորութիւն ունին, և վճուեցին որ առաջնիկայ երեք ամիս մէջ, այսինքն՝ մինչև մարտի վերջը, երկրորդին՝ զի բարձրագոյնն, առաջ ինչ գնով կը ծախվէր նէ՝ նոյն գինը շարունակվի:

Նշեցաւ թ. քաղաքի մօտերը հանքային ածուխի հանք ունեցողները իրենց վատտակին ու ծախքին հաշիւը և բաղդատութիւնը տեսնելով հրատարակեցին որ ածուխը առաջին գնով պիտի չի կրնան ծախել. ամէն մէկ 53 խախարին 2 շէլին (11 ղուռուշ) վրայ պիտի դրնեն:

ԴԵՐՄԱՆԻԱ: Եւրոպայի քանի մը դաւառներուն ուսակերի նուազութիւնը այն երկիրներուն խեղճութիւնը իւրանալի կը մօտեցնէ կոր: Հետեւ Եւրոպայի դաւառին հոնքիւրիքը քաղաքը որ Դուբնայի մօտ է, 2400 հոգի բնակիչ ունի, արդէն ամիսը 700 հոգի մուրազու ատարածանի հաւատած են: Կառավարութիւնը հաճութիւն առած է, որ այս 700 հոգին շարունակ երկու օր միայն քաղաքին մէջ պարտաւոր մնալուն, ուրիշ օրերը քաղաքէն դուրս շրջակայ տեղերը երթան մուրազու: և ամէն մէկ հոն ամիսն առաջը կայնելով սղորմութիւն ուղեւոր կարող ըլլան: Նկից առաջ այս կերպ մուրազը հոն արգելուած էր:

ԱՆՍԴԻՐԻԱ: Կառավարութիւնը 40,000,000 ֆիորին (440,000,000 ղուռուշ) փոխ կ'առնէ իր սեղանաւորներուն արնուակէն, հարկերին 4 շահով, ինչպէս որ կառավարութեան խորհուրդը վճարած է:

Միայն մօտերս Վիեննայ մայրաքաղաքին բնակիչները համբեցին, և գտան 410,047 հոգի:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ: Միայն տեղութեան օրագիրներէն կ'իմանաւ որ տեղակալ զորապետ Չալալաձէ անուն իշխանը տարածած մահաւոր մեռեր է:

Միկայի թիֆլիզ կը բնակէր. և նոյեմբեր ամիսին մէջ օր մը կէս օրէն ետքը արթնիւր (կառքով) դուրս կ'երէր պարտաւոր: Հինգ րոպէ ետքը՝ մեռածի պէս տուն կը դարձնէն: Սէկ դառ ի վայր տեղէ մը վար ինքնած առեւեր արթնիւր քաղաք ձին խորտելով կ'ընկնի վաղէվ. զորապետը վառնալը հասկնալով արթնիւր դուրս կը ցամիկէ. բայց գլխուն վրայ ինտրով մարեր էր, և միւս օրը առտուանց մեռաւ:

Միայն Չալալաձէ իշխանը իր քաղաքակցիներուն շատ սիրելի և յարգի էր իրեն անտեսարան առաքինուէրը և խելալութեանը և անխորտակ շնորհալութեանը համար, (յիսուսի առանկ մարդիկը միշտ յարգութեան արժանի են), և բարեւոր աղեկութեանը և բարեւորութեանը համար: Օրինակական ճարտարութիւններուն փորձը ցրեցած էր 1827 ին, Երեւանը Պարսկի ձեռքէն Ռուսաց ձեռքը անցած առեւեր. և Ռուսաց կառավարութիւնը այն առեւեր ասիկայ՝ Հայաստանի Ռուսաց մասին դաւառապետ դրաւ: Հոն իրեն իշխանութեանը ատեւը՝ այն կողմի քիւրտերն ալ աղէկ զարեց: Կիւռնիները այս մարդն չէ թէ միայն այս ըսած պատճառներուն համար կը յարգէին, որ անմիջապէս իրենց վերաբերելու բան չէր, այլ իրրեւ մատենագիր ալ յարգութիւն ունէր. քանզի Կիւռնի աղբին երեւելի բաւ նատեղներէն էր. և չինած ստանաւորները շատ համբաւ ունին նոյն աղբին մէջ: Ռուսիս այս իշխանին մահը թիֆլիզիներուն շատ մեծ ցաւ տուաւ:

ԱՆՀԱՍՏԱՆ: Ինչպէս տարուան մարտին՝ Երեւանի մէջ եղած խռովութիւններուն պատճառով շատ մարդ բռնաբռնեցան, և խռովարար ըլլալը նուն համար արտաքինացան, և ոմանք ալ սպաննուեցան: Հիմա՝ որ Վստրիայի կայսրը Ռուսաց և Բելուսիայի կամակրութեամբը Բարսովիայի աղաւտ հասարակապետութիւնն ալ վերցուց, այն երկիրը իր իշխանութեանը կայսրելով, յաւելարի 4 ին ընդհանուր թողութեան գիր հանեց այն ամէն մարդոյն՝ որ յիշեալ խռովութեանը պատճառաւ կը փրկուած լինէ, և նոյն ամիսին 5 ին՝ վաւերական կերպով հրատարակեց: Գրոյն միտքն է այս:

«Վհատաւ կայսրը արժան համարեցաւ լինուտուր, որ անանք որ Բարսովիայի և Կոնստանտնուպոլսի միջակայութեանը մէջ խռովութեանը գտնուեալ են, չի պատժուին, բայց եթէ ապտուածներու գլուխները գտնուին, կամ թէ գլխաւորներու գործ ըսած ըլլան: Թէ որ ամիսը վրայ ուրիշ յանցանք մը չի կրնայ ձգուիլնէ՝ ամիսը վրայը եղած դատաւտանը թող չի շարունակուի, վերջնայ: Բայց այս թողութեանէն դուրս կրնան ամէն պաշտօնի աշխատող մարդիկ, որոնց մէջ յայտնապէս կը պարտաւորին քահանայները, վատաւարները, դատաւարները, և այլն »:

ՍՊԱՆԻԱ: Չայն մը եղած է, և բաւական հաստատութիւն ալ ունի, թէ Սոնդեմոլէն կամ սին կուսակցները՝ Պ. Բարսէրա զորապետը իրենց գլուխ ընելով ոտք ելեր և Բարսէրայի կողմէր կը պարտաւոր եղեր: Սոնդեմոլէն կամսին համար ալ որ ժամանակէ մը ի վեր ինկիլթեւաւ կը պարտաւոր, կ'ըսեն որ 10,000,000 լիւրա (1,100,000,000 ղուռուշ) փոխ ստակ առեր է ինկիլթեւայէն: Սոնդեմոլէն օրագիր մը կ'ըսէ որ՝ այս լուրս սուտ կը նմանի, թէ որ յիշեալ ստակին հարկերին 4 կամ 5 ատուլ միտցածը իրրեւ ստակի շահ վրան զարկած չեն նէ: (Բոլէ է որ 4 կամ 5 հարկեր հաղար լիւրա տուած են, որ կ'ընէ 44,000,000 կամ 55,000,000 ղուռուշ, և 10 միլեօնի մուրհակ առած են): Սոնդեմոլէն կամը գիւրաւ կրնայ պէտք եղած զենքերը շնորհել, քանի մը ինկիլթեւ վաճառականի քնկերութիւններուն ձեռնառութեամբը, և ինկիլթեւ քաղաքական օրէնքը ստիկայ չարգիւր:

Պառտիսի գրքին համար ալ կ'ըսեն որ Սոնդեմոլէն այնպէս, բայց հիմա տար խոսքը չըլլար կոր: Կ'ըսեն որ այս թագաւորազուն իշխանաւ ալ Սոնդեմոլէն հաստատուն միտք ունէր, բայց հիմա միտքը փոխեր է. Վիեննայէն փոխ ստակ վերցնելու կ'աշխատի իրեն անուանով, բայց ստակը պիտի գործածէ Սոնդեմոլէն կամսին ուժ տալու համար. աղէկ հասկըցած ըլլալով, որ Սոնդեմոլէն կամսին զորանալը օր մը իրեն ալ պէտք կ'ըլլայ:

«Պ. Պրեզիտ Նէնեալը իր զօրաց բնակարանը Պանուրտ անդը հաստատուելու հրաման առեր է. և ինքը այն տեղաց անձամբ պիտի տանի զօրքը Կարուրի կուսակցիներուն դէմ. որոնք տակաւին խռովութեամբ Բարսէրայի կողմէր կը պարտաւորին: Կ'ըսեն որ՝ առ այժմ՝ Կարսի կուսակցիներուն զօրքերէն չորս խումբ զօրք կայ. և ամէն մէկ խումբը 500 հոգիէն պակաս չէ: Սին ալ կ'ըսեն որ՝ այս ապստամբ զօրաց գլուխը և զօրապետը՝ անուանի Բարսէրան է: Կառավարութիւնը հրաման ըրած է որ շատ խռով զօրք երթան Բարսէրայի և Պաքը ըսած դաւառները. և երկու խումբ զօրք ալ՝ Պաքարեան կողմէրը ամրացնելու համար խրկած է. քանզի հաւատարկաց կարծիքն է որ՝ Սոնդեմոլէն կամը Պաքարեան մահուա առեւեր առաջ այս կողմներս պիտի առնէ:

ՀՕԼԱՆՏԱ: Միայն թագաւորութեան հիւսիսային կողմէն արեւմտեան կամ գերմանական Ուլկիանսը գէպ ի ջրամբը մտնելով մէկ ընդարձակ ծով մը կը ձեւապնէ. որ Օլիւրէլէ կ'ըսին: Ուլկեմէնի տեղութիւնը այս ծովածոցը ցամբեցնելու խորհուրդի վրայ է. որովհետեւ շատ մէկ խորութիւն մը չունենալով մեծ օգուտ մը չունի: Սին կայ ցամբեցնելուն ծախքը հաշուեր են, որ 61 միլեօն ֆիորին (671,000,000 ղուռուշ) կ'երթայ: Հիւսիսային Ուլկիանսի ջուրերը Օլիւրէլէ վաղելուն ծովածոցի գոյնը համար անհուն մեծութեամբ և երկայնութեամբ թուած չինելու է Սէտեմիլը և Սիւնիլիլէն տեղերէն մինչև Եգիպտոսէն: Սիկեց զատ մէկ լայն և խորունկ ջրանցք մըն ալ պէտք է մակընթացութիւններուն համար. որով Սէտեմիլը ջրանցքը և Սիւնիլիլէն քաղաքը ծովու հետ հաղար գութիւն ունենան. և Սին և Սիւնիլէն Օլիւրէլէ վաղէր գետերուն ջուրը այն ջրանցքէն վաղելով ծովը երթան:

Շօրանալի դաւառներուն բնակիչներուն համար նոյնը վրայ գտան որ 1,075,800 հոռուական կայ ըստը Շօրանալի մէջ. որ ունին 761 եկեղեցի. 4 վարդապետանոց, որուն աշակերտները ետքը քահանայ կ'ըլլան. 12 հատ երկի մարդու վանք, մէկ հատ մը կուսանոց վանք, որուն մէջ կը բնակի Եօթը լաւիլէ (գլխութեան քորը) ըստած մարդապետները. և երեք հատ աղբիանց դպրատուն, որուն աշակերտները տարեկանով կ'առնուին:

ՀՈՒՄ: Իւլիէնէ գետին ջուրերը շատնալով՝ Հոմաքաղաքը կոխեց. անանկ որ Վիեննայի պէս ջուրի մէջ չինալը քաղաք մը դարձաւ: Կ'ըսեն թէ հոմա հրատարակին բոլոր երկայնութիւնը, Ուլիէնէ գետն և Կիւրգոթ թաղերը, և գետին ձախ կողմը բոլոր՝ մինչև Բարսէրայի լեւոյն որ Հոմայ մէջն է, ջուրի տակ մնային:

Մանկ ջուր կոխել մը քաղաքին մէջ 1805 թուին ի վեր անտեսուած չէր. և հիմա մարդիկ ասոր երկու պատճառ կուտան. որ ամէն ամիս ամիսը երկու քաղաքը ջուրը կոխելը շատ չըլլար: Միայն պատճառներուն մէկն է անձրեւներուն առատութիւնը. որ ամիս օր շարունակ անձրեւ եկաւ: Եւ երկրորդն է արեւելեան հովիտներ շարունակ վրէժը, որով ծովուն ալքը Իւլիէնէ գետը կը բռնեն չեն թողուր որ համարձակ ծովը թափի. և գետին բեւրանը աւազով կը լեցնեն. որով գետին ջուրը ետ

կը դարնէ. և քաղաքը ջուրը կը կոխէ:

Կառավարութիւնը երեք օր շարունակ ուտելիք խրկեց ջուրը կոխած թաղերուն տղերքը, և ձրի բաժնել տուաւ այն տեղի տները բնակող աղքատներուն: Վիեննայի քաղաքացիք և եկեղեցականները և հասարակ ժողովուրդը կ'ուզէին իրար անցնիլ առատաձեւութեան կողմանէ, ջուրի մէջ մնայողներուն օգնութեան հասնելով: Պոլիէնէ իշխանը ինքը անձամբ նաւակի մը մէջ նստեր թող թող կը պարտաւոր. աղքատ տղերքուն իր ձեռքը հայ և միս կուտար:

Ինչպէս օգնութեան համար ստակ ժողովուրդը ընկերութիւն մըն ալ բացին. և արագան Պապը 2000 ֆիատրա գրվեցաւ, որ 50,000 ղուռուշէն ելել կ'ընէ: Չուրէն եղած փաստը քաղաքին մէջ այնքան չատ չէ. արտերը շատ փնտ քաղած են: Հիւր և եղներ և ոչխարի հօտեր, ջուրը ամիսը ամիսը ալ քրքեց տարաւ: Սիւնիլիլէն ալ քանի մը հոգի յանկարծ բռնալով չի կրնայ փախչիլ. խեղդուեցան: Բայց շատ չանցաւ, հովը փախչեցաւ. և թէպէտ անձրեւները չի կորեցան, բայց գետը ինչպէս:

ԵՌԻԿՏ: Երեւանի դաւառը Կիւրիկար ըստած տեղը գտնուած երկրի հանքը ածուրդով (մէղաւ տով) ծախվեցաւ. որ մեռնող թագաւորին իր բուն ստացուածքն էր: Կ'ընէ 1,625,000 ֆիատրա ելաւ, (որ կ'ընէ 6,906,250 ղուռուշ). և ինկիլթեւ ընկերութիւն մը ծախու առաւ:

Սոնդեմոլէն դաւառի Բրիգիանիա քաղաքը կէս օրէն երկու ժամ ու կէս ետքը, երբ անձրեւ կուգար և կատարելապէս մոլոր կոխած էր, մէկ զարմանալի և չի տեսնուած օդային լուսամբ երեւցիւ մը տեսնուեցաւ: Սոնդեմոլէն մահը բաղմունիէն բաւնէր վերէն վար կայծ թափածի նման երկինքէն կը թափէին: Եւ արեւելեան հիւսիսէն գէպ ի հարաւ երթալու պէս կ'ընային. և տասն և հինգ կամ քուսան երկիւրիւններ երեւելէն ետքը անձրեւցիւ եղան:

Երեւելեան Կոթիս ըստած դաւառին Սինիլիլէ քաղաքը երկրաշարժ մը եղաւ, որով վեց անգամ գետինը թօթալվեցաւ: Նշանակելու արժանի է այն՝ որ շարժը եղած օրը ցուրտը Բոսիլիլի ջերմաչափին վրայ 9 կամ 10 աստիճան էր, և օդը կաւտարեալէս պարզ էր:

ՏԱՆԻՄԱՐԳԱ: Երեւանի դաւառական ժողովը որ Վիսթրի քաղաքը ժողովուած է, այն դաւառին յատուկ եղած բաներուն քննութեանը կը պարապի. քննած բաներուն մէջ միայն մէկ յօդուած մը կայ որ հասարակութեան գիտնալու յարմար նիւթի մը վրայ է. և այս է գերի առնել ծախել վեր նալու վրայը ըրած խորհուրդին, որ Վիսթրիայի մէջ Տանիմարքայի իշխանութեան տակը եղած երկիրները գերիի առուտուրը վերնայ: Ժողովը այս առաջարկութիւնն մերժեց. բայց արդարութեան տեսանին գիտնալի Պ. Վաւերիլին ըսած առաջարկութիւնը կերպիւ իւր ընդունելի եղաւ. որ ըստ թէ կառավարութիւնը մէկ մասնաւոր և յատուկ տեղեկութիւն մը թող ուզէ Վիսթրիայ գտնուած գերիներուն վիճակին վրայ. և անկէ ետքը անկիկայ թող առաջարկէ ժողովրդին ինչ որ յարմար կը սեպէ գերիներուն աղատութեան վրայ, թէ որ այս բանիս կատարմանը համար տեղութեան դաւառներէն ալ դրամով օգնութիւն պէտք ըլլայ նէ:

«Իրտու արժանի բան մըն է որ՝ Տանիմարքայի տեղութիւնը իր կողմէն գետնայն չունի այս ժամանակս մէջ Վիեննայ, մէջ Պոլիլիլէ և մէջ Պարսէրա: Պ. Ռանձան կամը որ Վիեննայ կը նստէր, Պարսի Վիլիլիլէնէն որ Պոլիլիլէ կը նստէր, և Պ. Ռեւիլիլէ լով Վիլիլիլէնէն կամը որ Պարսէրա կը նստէր, առանք երեքն ալ իրենց գետնալու թեւէն և թագաւորին գործին մէջ գտնուելէն հրաժարեցան Եգիպտոսէն և Շօրանալի գրտութեանը համար եղած վեճին վրայ. քանզի ամիսը երեքն ալ յիշեալ գրտութեանց երկիրներէն են, և թագաւորական հրտութեանցին հախաւալը ինքը գերմանական գաղնադարութեան քաղաքներէն են: Տանիմարքայի թագաւորը ամիսը հրաժարվելէն ետքը տակաւին առնայ տեղը մարդ խրկած չէ:

ԱՄԵՐԻԿԱ: Հայաստանի քաղաքայն առաջին թերթերուն մէկուն մէջն ըսինք որ Սիւնիլիլէ նահանգայ կառավարութիւնը մէրթիլալուց ձեռքէն Բարսէրայի ըստած ընդարձակ դաւառը առաւ, և իր նահանգներուն հետ խառնեց:

Բոստոն Պարսիլիլէ, որ յիշեալ կառավարութեան ծովական է խաղաղական Ուլիլիլիլէ մէջ, Բարսէրայի երկիրը երեք նահանգ բաժնեց. և այնպէս Սիւնիլիլէ նահանգներուն կարգը առաւ:

Լու հրամանն ըրաւ որ երեսփոխան ընտրեն խորհին որ երկթայ Վաշինգտոն նստի ուրիշ գաւառներուն կառավարութեն խորհուած երեսփոխաններուն պէս :

ԶԻՆԱՍՏԱՆ . Լայս երկրին մէջ ամէն տարի քաջահիւանդութիւնը պատահելով և ատեն ատեն սաստկանալով շատ մարդիկ կը մեռնին : Լայս տարի չափէ դուրս շատ մարդ տղայք մեռնելով չինացիք այս կոտորածին պատճառով քաջահիւանդութիւնը կը կարծէին : Բայց քանի մը տղայ համար իմացովեւ լով որ թուանաւոր բաներ ունեւորել կը մեռնին եղբր հետաքրքրութեամբ ետեւէ ինկան բանին խոր հասկնալու . և գտան որ՝ ո՛ր ըլլալին չի ճանչցողմած քանի մը մարդիկ այլ և այլ կերպ հազուամենայն հաւ զամ ըլլալով փողոցները կը պարտաւորին . տղայ մը տեսնեն նէ կ'ըսկըսին անիկայ խօսքի բռնելով հետեւնին քաղել . ատեն ատեն չարար և կարկանդակ և հիւսիս և խորապիկե կուտան կը կերպնեն . որ ատեն ամէնուն ալ հետը թոյն խառնոված ըլլալով քիչ ատենէն տղայք քաջահիւանդութեան մը բռնաբերելով կը մեռնին :

Լայս կերպով մեռնող տղայ թաղմած գերեզմանը կ'երթան կը գտնեն , գիշերով կը բանան , աչքերնին և սիրտերնին և ուղեղնին և երկիւստեաննին կը փրցունեն կ'առնեն եղբր : Բնիկայ երբոր իմացովեւ կառավարութեան կողմէն լրտեսներ գործեցան , և ատեն շատ մարդիկ բռնաբերեցան . աղէկ հարցաքննութիւն ըլլալով բանը լրեւնի իրենց բերանով խոստովանեցան . և այս կերպով այս եղբունադործութիւն ամէնուն յայտնի ըլլալով՝ ամէն մարդ սկսաւ իր զաւակներուն վրայ մեծ զգուշութիւն բանեցնել . և մէկ տղայ մը հիւանդանալուն պէս , անոր տալու գեղեցիկ հարկաւորագոյն անթեղալով (բանդէհիւրով) խառն ըլլալով պէտք է տէրի որոշեցին . և աւսոր համար կառավարութեան կողմէն առանձին հրամանագրով կարգադրութիւն եղաւ թէ տղայք այս կերպ հիւանդութեան բռնաբերու ըլլան նէ ինչ գեղ տալու է բժշկական գիտութեան կանոններուն համաձայն . բայց տակաւին չէ իմացովմ՝ կ'ըսեն Բնիկային օրաքրքրները , թէ վերայիշեալ կերպով տղայք մեռցնելով անոնց սիրտը և ուղեղը և աչքը և երկիւստեանը ժողովներուն միտքը ո՛ր կը նայի . տղայք այս անգամները ինչ բանի պիտի բանեցնեն եղբր : Չինացի աղբը աղէտ աղբ մը ըլլալով՝ կարելի է որ մէջերնին օմանք ասով կառավարական բաներ ընելու միտք ունեցած ըլլան :

ԱՅԿԱՅԻՆ

Մինչեւ որ ծնողները ուսումնասիր չըլլան նէ , զաւակներնին ուսումնական չեն կրնար ըլլալ . ասոր հակառակը հաղու պատահած ունի որ անանկներն ալ մատով կը ցուցնեն մը կոր հիմա ըսելով թէ ո՛ր կը յուսար որ անանկ անուսումն մարդուն զաւակը ստանի ուսումնական ըլլալ : Ուրեմն հիմա տեսնալով ուսումնասիր հայրեր ազգերնուն մէջը որ մանչ զաւակներնուն կրթութեանը հոգ տանելէն 'ի զատ աղբիկ զաւակներնուն կրթութեանն ալ միօրի նսկ հոգ կը տանին տուններնուն մէջ յատուկ գաւառներ բռնելով , շատ կ'ուրախանալ . իսկ ուրախութիւններնին ան ատենը կատարեալ պիտի ըլլայ երբոր պիտի տեսնանք աղբիկներուն համար ալ բարեկարգ դպրոցներ հաստատուած , որովհետեւ ան ժամանակը հէմ ծախքի չափաւորութիւն կը մտնայ բանին մէջ , հէմ ալ ուսման գիւրութիւն : Մը գտնամ ես յարգապատիւ Երեւան Կարապետ տղայի պէս անձն մը որ իւր պինդ հարկաւորագոյն ծախքը զաւակներուն կրթութեանը համար պէտք ըլլալը ծախքը համարելով ամենեւին ստակ չի խընայէր սո բանին : Բայց անոր անուշ պտուղն ալ կը վայելէ կոր . ինչպէս որ փետրուար 23 կիւրակէ օրը իւր զաւակներուն քաջութեամբ ինքն մը ըլլալու համար խել մը բարեկամներ տունը հըրաւիրելով անոնց աղբիկը զաւակները քննել տուաւ իրենց հետեւած ուսումնականներուն մէջ : Յիշաւի մէկ մը հաստիկներնուն նայելով մէկ մըն ալ տան մէջ սորվելուն նայելով տուած քաջ պատասխաններնուն չափազանց գոհ եղանք : Տարի մը տուած հասարակ կարգաւ գրել սորվել իրեն հիմա սրբինն քերականութեան մէջ յատաճագեմ , սրբինն ալ խորհարարութեան , սրբինն թուաբանութեան , և սրբինն պատմութեան : Բայց ասոնցմէ մէկը որ տաւ սրն և մէկ տարեկան հազիւ կայ , սո ամէն ուսմանց մէջ միօրեակի քաջ գտնուեցաւ : Լայս բարեկարգ զաւակներուն ծնողացը նման յիշաւի քանի մը ուրիշ ծնողներ ալ կան աղբիկ մէջ սրնց անունները հոս տալ հարկ չէ . կը յուսամք որ օր աւուր ասանկները շատնալով աղբիկանց համար ալ ամէն տեղ բարեկարգ դպրոցներ կը հաստատուին :

— Փետրուար 8 Բերիպէն կը գրեն . Բաղաբիս դպրոցը կանոնաւոր չըլլալուն՝ ուրիշ տեղ մը կը պատրաստեն դպրատան համար . կը յուսամք թէ այն տեղը որ երթան աշակերտները՝ բաւական յառաջագիմութիւն պիտի ընեն հայկաբանութեան մէջ , որուն համար շատ կը ճգնի այս տեղի տիրացու Սիբիլի վարժապետը , որ պարկեշտ ու գիտնական անձ մըն է : Լու տէր Պէորդ քահանայն ալ անոր հետ 'ի միասին հոգ կը տանի հայկաբանութիւնը ծաղկեցնելու , որովհետեւ Բերիպէն բնակիչք շատ սէր չունին Հայերէնի : Բայց անոնց ջանասիրութիւնովը կը յուսացիմ որ առաջ կ'երթայ հայալի գրականութիւնը : Գորոցին մէջ յիշուին չափ ալ շակերտ կան . և տան հարը միայն քերականութիւն կը կարգան . մէկ հատ ալ արաբերէնի վարժապետ կայ դպրոցին մէջ . և մէկ հատ ալ տաճկերէնի :

ՕՐԱՆՈՐԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Հասարակութիւն : Բնածնները մէկ պղտիկ տղայ մը՝ Լուսիւտարու աղբիկ թաղը փողոցը երթալն իրեն մէկ մատնի մը կը գտնէ . Չիբիկ նայեալն խաչատուրի օրդի Համբարձում անուն պառանկին կը տանի որ այն թաղը Խաչատուրի կ'ընէ . և կ'ըսէ . ինձի տան փարայ տուր , սո մատնին քել տամ : Համբարձումը մատնին վրայ նայելով թէպէտ ասանկ բաներէ աղէկ ճանչցող մըն ալ չէ , բայց կը հասկնայ որ տան փարայի կամ տան զաւակուն զէ մատնին . քանի մը հարկուր զուռուշ պիտի ընէ . և կարծելով որ տղան տնէն դուրսը է՝ տղան որի զաւակ ըլլալը հասկնալ կ'ուզէ . աղանձալ պապայիս պապն իմ ըսելէն զատ բան մը չի կրնար հասկնալ . և Համբարձումը տղան ուղած տան փարայի կուտայ ու կը ծամբէ . մատնին քովը կը պահէ . և կը նայի որ մէկը մատնին կարծիքովը տնէն անհայտ մը ծայն ելլէ : Չորս հինգ օր մը անանկ պառանկին ետքը երբ տեղացի մը ծայն չառնար , հարկ կը սեպէ աւերք խաչ եկեղեցւոյ աւագերէց արժաւորաւոր տէր Զոհանէս քահանային իմացնել որ եկեղեցւոյ մէջ ծանուցանէ ժողովրդեան . պապէս զի որի է նէ երթայ առնէ : Կիրակի օրը (յուլիս 26) , աւագերէցը ժողովրդեան ծանուցանելով՝ մատնին տէրը գտնուեցաւ . մատնին առաւ և շատ ուրախացաւ :

Լուսիկ հաւատարմութեան օրինակներ պատահելու ըլլան նէ՝ մենք ալ լսած ատենին շատ ուրախութեամբ կը հրատարակեմք , անանկներուն առաւ քննութիւնը մեր ձեռքէն եկածին չափ ամենուն հասկնալու , և այսք ալ օրինակ տալու համար : Լուսիկութիւնը և աղէկութիւնը խրատով և օրի նսկով կը սորվելին . և մէկուն աղէկութիւնը հրաւորալիկ նէ՝ ամէն մարդու փափագը մը կուգայ որ գէշութիւնով չի սորվելի աղէկութիւնով սորվելի : Մատնին հաւատարմութեամբ տիրող յանձնելու համար քովը պահող պատանին աղբատ մարդու մը զաւակ է , բայց գետնինն ալ անանկ աղբի հոգեր կը գտնուին , որ գիտուածով անգամ՝ սեմ մը լինայ նէ կը բուսնի : Կարգաւորեալ կրթութեան տակ չի մտած մարդէ մը աղէկութիւն տեսնուի նէ՝ աւնոր բնական ընդունակութեանը նշան է . որ կըրթութեամբ շատ աղէկ կ'ըլլայ :

— Մաքնայիս : Հում քաղաքը Վատիկանեան գերատան ձեռագիրներուն մէջը Կոստանդնուպոլսեցի Իօաննիս () Էդգէս անուն յայն քերթողին մէկ մեկնութեան գիրքը գտնուեցաւ ստանաւոր , որ տաւ սրն հազար տողէն աւելի կը պարունակէ , նոյն հեղինակին ինքնապիս կամ հազարք ըսուած ոտանաւորներուն պէս , Հոմերոսի գիրքերուն մէջ գտնուած այլաբանութեանց վրայ : Լայս ձեռագրին մէջ եղեւնային գիրքը ամբողջ գտնուեցէն զատ՝ որեւէ մէկն ալ մինչեւ ԺԳ երորդ գիրքը կայ : Չեմք գիտեր թէ հեղինակը այս երկրորդ գործն ալ մինչեւ ծայրը հասցոյց . կամ թէ գիրքին կէսը ժամանակ շատ անցնելով կորսուեցաւ մի : (Հեղինակը ԺԳ երորդ գործն ատենն էր) : Լայս գործն՝ հեղինակին բարակ միտքը և խորին հիմունքները ճանչցնելէն զատ՝ յուշական բանասիրութիւնն ու բանագիտութիւնը կը ճոխացնեն , թէ իրենին և թէ ուրիշ բանաստեղծներուն և մատենագիրներուն խօսքերով , որ շատ կը գտնուին այս գիրքին մէջ . և բուն հեղինակներուն գիրքերը կորսուած են : Միայն վերադարձնալ մեքենականութեան վրայ Օ՛գէդէս տան և չորս հեղինակի անուն կուտայ , որոնց շտոր անձանիք են . և անոնց գիրքերէն խօսքեր մէջ կը բերէ : Բանցմէ զատ , այս հեղինակի քննութիւնները շատ մեծ օգուտ կ'ընեն Հոմերոսի պատմած բաները ժամանակագրական կարգի տակ լոթելու : Լայս պատմական մեկնութիւնն աղբատ և ճանչցուած չէր . թէպէտ ասոր կըտորները Եւրո-

պայի շատ երեւելի գրատունները կը գտնուին : Բիւէգրօ Մէգրանկա եկեղեցականը , որ Վատիկանեան գրատան մէջ յուշագրէն երկրորդական գրադիրն է , ասիկայ գտաւ , իր ձեռքով օրինակեց . ուրիշ տեղեր գտնուած օրինակներուն տարբերութիւնը նշանակեց . և մօտեւս պիտի տպել տայ Հումերոս , Սոփոկլէս տպարան : Լայս գործնայ հետ պիտի հրատարակին նոյն հեղինակին 103 նամակները , որ ուրիշ ձեռագրի մը մէջ գտնուեցան . և ասոնց մէկ քանին մէջ՝ Բիսնէսիոս բռնաւորին շինած ոտանաւորներէն վիպութիւնն առնուած կան : Լայնց հետ պիտի տպվին նաև Հոմերոսի Եղեւնային առաջին և երկրորդ գիրքերուն վրայ ուրիշ հին հեղինակներու շինած մեկնութիւններ . Բիւսգօրօ Բօնգօլէօնիին շինած Հոմերոսի մեկնութիւնը . Հեթալիլիոսիին Հոմերոսի վրայ շինած գիրքը . որուն ձեռագիր օրինակը մէկ հատիկ է աշխարհքին մէջ , (որքան որ ծանօթ է) . և այն ալ Վատիկանեան գրատունը կը գտնուի : Լայս ամէն գործքս մէկէն մէկ մեծկակ հատոր մը կ'ըլլայ :

— Բնական արիւծ : Լուսի ատեն ուրիշներուն գրելու եկած գիտուածը մեղի խրատ և զգուշութիւն ըլլալու է . և պատմութիւն և լրագիր կարգաւորուն մեծ օգուտներուն մէկը այս է : Հետեւեալ պատմութիւնն շատերուն օգտակար խրատ կրնայ ըլլալ . մանաւանդ հիմա , որ Մայրաքաղաքիս և շրջակայից շատ տղներուն մէջ սօսա գործածելու սովորութիւնը մտած է : Սօսաներուն խօսքովակին մէկը փականք մը կ'ուսենայ . որ երբ որ փայտին մուխը անցնի նէ՝ այն փականքը կը գոցեն , որ սօսային բարձր տաքութեամբ սենեակին մէջ մնայ , ծխնելոյցէն դուրս ելլելով օդուն մէջ չի յընդի . որով պէտք կ'ըլլայ շարունակ սօսային մէջ փայտ նետել : Բայց գիշերը երբ որ այն սօսան գրված սենեակը մարդ պառկելու ըլլայ՝ փականքը բաց ձգելու է . գոցելը փայտագաւոր է : Լայս վտանգս ինչ ըլլալը յետագայ պատմութեանն կը սորվելի :

Պէտիլն քաղաքը աղջկանց կրթութեան մը մէջ պառկելու սենեակը գրված սօսային փականքը գոցէր . և այն գիշերը այն սենեակին մէջ տան և երկու աղջիկ պառկած էին : Կրակին հոտն սենեակին օդը գէշնալով , սրովհետեւ զրոյ օդայն հետ հաղորդութիւն ընելու տեղ ալ չի կար , աղջիկներուն մէկըն ալ յաջորդ առտուն չի կըցաւ արթննալ , իսկ գուէր էին : Բաղաբիս մէջ սրբան բժիշկ կար նէ՝ այս ըստ տեսնելով ամենքն ալ հոն հասան . և արուեստին կանոնով փարկելով տան և մէկ հոգին կըցան ողորդելու , մէկը մեռած էր : Բայց այս ողորդածներէն ալ երեք հոգին ետքէն մեռան . որով այն գիշերը այն սենեակին մէջ պառկող տան և երկու հոգիներն ութը հոգին միայն մեռնելէ ազատեցան . և բժիշկները ժամանակին չի հասնէին նէ՝ աւելի քիչ կ'ըլլար աղատուողը . և գուցէ ամենքն ալ մեռնէին :

— Լիբիցի-Լիան Փաշա : Հատ մարդիկ կան որ ծամբայ ելած ատենին , մանաւանդ օդը քիչ մը ելլելէ կէկ ցուրտ ըլլայ նէ , հետեւին օդը կ'առնեն , և առաջիկայ ալ կը խըմեն . կարծելով որ օդին գիրքը օդայն ցրտութենէն դուրս վտանգն կը պահպանէ : Բայց ասանկ խմուքները տաքցնելու և ուժ տալու տեղը թմրութիւն մը կը բերեն . և այն թմրութեանը միջոցին քունն մըն ալ վրայ գալու ըլլայ նէ՝ սովորաբար արթննալով չունի : Բնիկայ շատ ատեն տեսնուած է . մեռելն մեռնելուն առաջնորդը քունն է . սգելից խմելքներն ալ քուն կը բերեն : Լայս փորձը մօտեւրա մէկ մըն ալ նորագիտէր Դուանայի մէջ : Տեննէյ քաղաքին քաղաքապետին տղան առատ օդի խմելէն ետքը ծամբայ կ'ըլլէ . և Բիւսգօրօ և Պէսօնիւս գեղեցիկներուն մէջ տեղը ծամբան կը կորսնցունեն . շատիկէ կ'աշխատի գիշերը պառկելու յարմար մէկ տեղ մը գտնելու , վերջապէս հարկ կ'ըլլայ որ ձիւնի մէջ պառկի . և այն գիշերը կը մեռնի : Բնիկայ թէ որ առաջիկայ խմած չըլլար նէ՝ ծամբան ալ չէր կորսնցունէր : Բնիկայ մէկ ուրիշ գիտելք մըն ալ կ'ըլլէ : Հատ մարդիկ կը կարծեն որ՝ ձիւնը տաք կը պահէ . և ձիւնին մէջ պառկողը չի մեռնիր : Բայց սխալ կարծիք է ատիկայ : Չիւնը յիշուած մեծ տաքութիւն մը ունի , բայց այս տաքութիւնն ստուին սենեակը տաքութեանն քիչ մը ելլել է . ստուին հետ համեմատելով կրնանք բոլոր թէ ձիւնը տաք է . բայց ձիւնին սենեակը տաքութեանն մարդու կենդանի պահելու բաւական չըլլար :

ՀԱՐԱՐԱՐԱԿԻՉԻ ԼՐԱԳՐԻՍ

Յովն . Պր . Տէր Կրդ . Չամբար
Սիւրբ Լաւրէն :

Ի Պապիկ նոր խան .

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

Ի ՏԳԱՐԱՆԻ ԵՈՒՉԱՆՆՈՒ ՄԻԿԷԼՍԻՍԵԱՆ